

2/2012

43. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 149. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 98. vuosikerta

Kasvatus

Tämän teemanumeron päätoimittajat

Hannu M. Heikkinen ja Eila Lindfors

Pääkirjoitus

Hannu M. Heikkinen – Eila Lindfors 123 Taidekasvatus – ajattele toisin!

Artikkeleita

Raisa Foster 126 Tunnustusta tanssien

Seija Kairavuori 135 Kumouksellinen strippi –
sarjakuva toisin ajattelemisen taitona

Olli-Taavetti Kankkunen 146 Ääni kuuluu kaikille – ääniympäristön
kuuntelu musiikkikasvatuksessa

Erja Syrjäläinen – Liisa Haverinen 160 Näkökulmia taidepedagogiikkaan –
taidon oppiminen ja opettaminen
fenomenologisesta ja kognitiivisen
psykologian perspektiivistä

Katsauksia

Tiina Kujala – Liisa Hakala – Riitta Asanti 171 Tämä hetki vai tulevaisuus –
koululiikunta murroksessa

Lyhyempiä kirjoituksia

- Tiina Pusa 182 Bourdieun perintö taidekasvatukselle
Tapio Toivanen 192 Pohdintaa draamakasvatuksen perusteista
suomalaisessa koulukontekstissa –
opetusmenetelmä vai taideaine

Kolumni

- Kimmo Lehtonen 199 Taidekasvatus, luovuus ja kulttuuri

Puheenvuoroja

- Martina Paatela-Nieminen – 201 Luokanopettajan OpeArt-koulutus
Anna-Mari Lindeberg Savonlinnassa laajentaa opetusta
kulttuuriin
Aki Rasinen – Matti Parikka 207 Taide, taito ja teknologia: teknologia
peruskoulun aineiden ja aineryhmien
yhdistäjänä

Kirja-arvioiteja

- Jenni Helenius 214 Tutkiva teatterityö – katsojasta
osallistujaksi

English Summaries

216

Kirjoittajat

219

Taidekasvatus – ajattele toisin!

Viime hallituskaudella pyrittiin uudistamaan perusopetusta. Taide- ja taitoaineiden opetuksen uudistamisesta käytiin erittäin runsaasti keskustelua. Samalla, kun suunnitteilla olleet muutokset olisivat laajentaneet valinnaisuutta, ne olisivat kaventaneet kaikille oppilaille tasa-arvoisesti tarjottavaa opetusta. Nyt opetus- ja kulttuuriministeriön uuden työryhmän ollessa uudelleen opetussuunnitelman parissa, on edelleen ajankohtaista tuoda kehittämiskeskusteluun laaja-alaisesti taide- ja taitokasvatuksen tutkimuspohjaisia näkemyksiä. Tämän Kasvatus-lehden teemanumeron artikkeleissa pohditaan, miten ihmisenä kasvaminen näyttäytyy taidekasvatuksen näkökulmasta ja millaista on kasvu lapsesta aikuiseksi muuttuvassa, nopeatempoisessa ja joskus julmassakin maailmassa.

Taidekasvatukseen liitetään esteettisen herkkyyden käsite, jolla tarkoitetaan sitä, että nuori oppii nauttimaan kauneudesta ja arvostamaan sitä. Taide nähdään yhtenä humanin ihmisyyden peruspilarina. Taidekasvatuksella on myös muita puolia, kuten kulttuurin moninaisuuden näkeminen – rumuuden ja keskeneräisyyden estetiikka. Teatterissa puhutaan raunionäyttämöstä, joka ei tarkoita pelkästään rumaa ja rikottua, vaan myös mahdollisuuksien maailmaa: esteettisen merkityksenannon aluetta. Taidekasvatuksen kautta voimme avata ikkunoita menneisyyden maailmaan ja tutkia, mitä siellä on ollut ja miksi. Voimme myös kurottua tulevaisuuteen ja hahmottaa tulevaa maailmaa – estetiikka ja etiikka kietoutuvat toisiinsa ja ihmisen maailmassa olemiseen.

Lähtökohtaisesti taidekasvatuksen nähdään olevan vastuussa luovuuden kehittamisestä koulussa. Tämä on myytti, jossa totta on toinen puoli: koulun arjessa kaikki oppiaineet voisivat osallistua luovuuden kehittämiseen, mutta valitettavan usein luovuuden kanssa ponnistelu jää koulun taide- ja taitoaineiden harteille. Tehtävä on miellyttävä vaikka haastava. Vaatii työtä, että lapset oppivat siihen, että taidekasvatuksen projekteilla on yhtä tärkeä merkitys kuin koulun muilla projekteilla ja siten myös merkitystä oppimiseen sekä taiteesta että itsestä. Taidekasvatus on leikillistä, päämäärätietoista ja julkista; se haastaa oppilaan aloitetykyä, rohkeutta ja epävarmuuden sietoa. Oppilas tarvitsee henkistä tilaa ja aikaa heittäytymiseen ja tekemiseen ja ennen kaikkea opettajan tukea esteettisen herkkyyden kehittämiseen, jotta hän uskaltaa astua leikin ja fiktion maailmaan, löytää ja keksii uudenlaisia ajatuksia sekä ilmaista omia ajatuksiaan.

Taidekasvatuksen haasteet ovat tänä päivänä moninaiset ja monitieteelliset. Epävarmuus lisääntyy useilla eri elämänalueilla ja haastaa erityisesti lasten ja nuorten tulevaisuutta. Yksilöiden pitäisi pystyä tekemään erilaisia vastuullisia päätöksiä ja ennakoimaan sekä ymmärtämään niiden seurauksia. Sekä henkilökohtaisen että yhteiskunnan tulevaisuuden näkökulmasta on keskeistä, kuinka ihmiset mieltävät haasteita ja ongelmia, kuinka keksivät ideoita sekä kehittelevät mahdollisia ratkaisuja. Henkilökohtainen elämänhallinta ja työelämä edellyttävät kykyä elää

hallitussa kaaoksessa ja jatkuvassa muutoksessa. Hyvä elämänhallinta edellyttääkin, että ihmiset ovat aktiivisia ja uutta luovia kansalaisia, jotka ratkaisevat ongelmia ja kehittävät innovatiivisia ratkaisuja ympäristössään: henkilökohtaisessa elämässään, perheessä, työssä ja vapaa-ajallaan lokaaleissa, jopa globaaleissa sosiaalisissa verkostoissa.

Viimeisimmät tutkimukset ovat osoittaneet taide- ja taitokasvatuksen merkityksen sekä ihmisen henkilökohtaisessa elämässä että yleisessä hyvinvoinnissa. Taide- ja taitokasvatuksen oppiaineissa oppimisen ja opettamisen lähtökohtana on oppilaan toiminnallinen tekeminen, prosessinomainen työskentely ja *learning by doing and making* -ajattelu. Oppilaat eivät vain toista jo olemassa olevia asioita, vaan he kehittävät niitä oman toimintansa ja kokemustensa myötä. Oppimisprosessi on holistinen ja edellyttää tiedon soveltamista käytäntöön. Toisaalta teoriaa ja käytäntöä on vaikea erottaa toisistaan. Tieto muuttuu oppilaan harjoittelun, toiminnan ja kokemusten myötä omakohtaiseksi osaamiseksi. Materiaalit, välineet ja työkalut ovat prosessin onnistumiselle olennaisen tärkeitä. Taide- ja taitokasvatuksessa oppilaat testaavat omia ajatuksiaan ja ideoitaan käytännössä tuottamallaan ratkaisulla. Tämä vaatii oppilailta päätöksentekoa ja rohkeutta soveltaa omia ajatuksia, mikä tukee oppilaan itsetunnon kehitystä ja yleistä aktiivista suhtautumista elämään.

Vuoden 2008 Nuorisobarometrin mukaan 65 % oppilaista oli sitä mieltä, että koulussa opitaan luovuutta vain vähän tai ei ollenkaan. Vastaavasti rehtoreista ja hallintohenkilökunnasta vain 6–7 % oli sitä mieltä, että luovuutta opitaan koulussa hyvin. Vuoden 2009 Nuorisobarometrin mukaan koulussa kyllä harjoitellaan luovuutta. Oppilaat korostavat erityisesti tiedon soveltamisen merkitystä mielekkään oppimisen edellytyksenä. Kuitenkin sellaisten oppiaineiden, joissa edellä kuvatun lainen oppimisen prosessi ja tiedon soveltaminen ovat oleellinen osa oppimista, osuus on vähentynyt koulussa 1970-luvulta lähtien. Mikäli Perusopetus 2020 -työryhmän ehdotus olisi toteutunut, kaikille oppilaille tarkoitetun yhteisen taide- ja taitokasvatuksen osuus olisi kaventunut Suomessa entisestään.

Muihin Pohjoismaihin verrattuna Suomessa on perusopetuksessa absoluuttisesti vähiten taide- ja taitokasvatuksen oppiaineiden opetusta. Eri Pohjoismaiden opetuksen vertailu osoittaa, että kun Suomessa taide- ja taitokasvatusta on 1340 tuntia (60 min.) yhdeksänvuotisen perusopetuksen aikana, niin esimerkiksi Norjassa on kymmenvuotisen perusopetuksen aikana 1902 oppituntia. Prosentuaalisesti tarkastellen siis taide- ja taitokasvatusta on Suomessa 26,5 % ja Norjassa 25 % perusopetuksesta. Suomen Norjaa suurempi prosenttiluku johtuu siitä, että perusopetuksen kokonaistuntimäärä on Norjaa alhaisempi. Kansainvälisessä vertailussa Suomen luvut ovat huolestuttavan alhaiset. Jollain tapaa suomalaisen taidekasvatuksen hidastuminen heijastanee perusopetuksen traditionaalisten mallien ja tavoitteiden arvomaailmaa. Pohjoismaissa puhutaan taide- ja taitoaineiden opetuksesta – angloamerikkalaisessa kulttuurisessa taidekasvatuksesta. Esimerkiksi Englannissa taidekasvatukseen kuuluvat musiikki, kuvataide, tanssi ja draama. Käsityö ja design irrottautuvat tässä ajattelumallissa teknologiakasvatukseksi. Pohjoismaisessa ajattelutavassa myös kotitalous on mukana toiminnallisten ja luovien oppiaineiden ryhmässä.

Pohjoismaisessa "Kreativitet, innovation och entreprenörskap" -hankkeessa 2009–2011 tarkasteltiin taide- ja taitokasvatusta eri Pohjoismaissa. Mielenkiintoinen kysymys on, opitaanko ja opetetaanko taide- ja taitokasvatuksen avulla luovuutta vai ovatko luovat prosessit vain oppimisen menetelmiä. Hankkeen tulosten valossa näyttäisi olevan tärkeää, että luovaa ajattelua ja innovatiivisten ratkaisujen tekemistä opetellaan koulussa itseisarvona eikä vain luovien prosessien menetelminä. Näin ollen taidekasvatuksen lajit, ja taide koulussa, ovat itseisarvo. Suomessa draaman asemasta on kirjoitettu paljon ja sitä on haettu osaksi uutta opetussuunnitelmaa, mutta tanssin osasta on vaiettu. Opiskelemme taiteen tekemistä, jotta opimme tekemään ja nauttimaan

siitä. Aivan samoin kuin opiskelemme lukemaan oppimista ja matematiikkaa. Tämän lisäksi taidekasvatuksella on oma erityinen tehtävä. Taidekasvatuksen avulla opitaan tuntemaan itseä taiteen tekijänä ja tutkijana sekä usein myös osana ryhmää. Esimerkiksi draamakasvatuksen projekteissa opiskelija kohtaa usein ensin oudon materiaalin (tekstin tai idean), jota pitää opetella lähestymään. Sen jälkeen yhdessä muun ryhmän ja ohjaajan/opettajan kanssa tulee vielä löytää keinot tuoda oma näkemys esille ja julkiseksi sanomaksi muille. Samalla pitää myös löytää itsestään rohkeus seistä työn takana ja edessä. Lopuksi pitää vielä reflektoida omia kokemuksia prosessista – kyse on usein monitahoisesta prosessista, jota määrittää valitun taidelajin luonne sekä sen toiminnalliset ja materiaaliset vaatimukset ja traditiot.

Taide- ja taitokasvatuksen asemaan yleissivistävässä koulussa ei vaikuta pelkästään koulutuspolitiikka. Opettajat, koulun missio ja oppilaiden intressit ovat osa kokonaisuutta. Tasa-arvoinen ja laaja-alainen taidekasvatus edellyttää opetussuunnitelman kehittämistä. Uudistava taidekasvatus näkyy esteettisesti herkkien, rohkeiden ja ammattitaitoisten opettajien työpanoksena yksittäisissä kouluissa.

Tämän julkaisun tehtävänä on avata uusia näkökulmia taidekasvatuksen ymmärtämiseen tieteellisen tutkimuksen keinoin. Tässä ”toisin tekemisessä” ei riitä se, että asioita tarkastellaan teoriassa. Oppilaiden on konstruoitava opittava sisältö itse soveltaen teoreettista tietoa käytäntöön. Taidekasvatuksen keskeinen merkitys on siinä, että opittava sisältö on aina koeteltava käytännössä omien ajatusten ja sovellusten avulla.

Mikäli Tulevaisuuden perusopetus – valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako -työryhmän ehdotus viidestä lisätunnista kaikille oppilaille tarkoitettuun pakolliseen osuuteen toteutuu, Suomessa oppilaille tarkoitettun taide- ja taitokasvatuksen osuus lisääntyy siten, että Suomessa on Ruotsin jälkeen Pohjoismaista toiseksi vähiten taide- ja taitokasvatuksen oppitunteja. Vaikka Suomi jää pohjoismaisessa vertailussa tuntien lisäyksen jälkeenkin taide- ja taitokasvatuksen häntäpäähän, lisäys kuitenkin pysäyttäisi kehityksen, jolla taide- ja taitokasvatusta on ajettu perusopetuksen marginaaliin. Taide- ja taitokasvatus ei vastaa vain ja ainoastaan yhteiskunnan taloudellisten haasteiden ratkaisemiseen. Se vastaa myös sosioekonomisiin, kulttuurisiin ja monikulttuuriin haasteisiin: kyse on lastemme ohjaamisesta kohti tulevaisuuden maailman haltuunottoa.

Hannu M. Heikkinen ja Eila Lindfors